

УДК 821.01.15

DOI 10.31654/2520-6966-2025-26F-112-204-216

Карацуба М. Ю.

кандидат філологічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу української і зарубіжної фольклористики, в. о. заступника директора Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України
mkaratsuba@gmail.com
orcid.org/0000-0003-4836-9264

Юр'ів день у народних традиціях українців і південних слов'ян

Стаття присвячена дослідженню специфіки відзначення одного з найвідоміших весняних свят – Юр'єва дня – у народних традиціях українців і в окремих південнослов'янських народів. Також у фокусі уваги перебуває звернення до реалій святкування Юр'єва дня у деяких жанрах (легенди і балади) народної творчості українців і південних слов'ян. Зокрема, увага зосереджується на особі св. Юрія і ключових етапах його життя, які посприяли формуванню іміджу цього святого у згаданих слов'янських народів, історії виникнення свята, специфіці його назви в Україні та в культурі південних слов'ян, особливостях, пов'язаних у народній уяві із святкуванням дня св. Юрія. Побіжно згадуються прислів'я, приказки і народні прикмети, які в народі асоціюються із цим весняним святом, зокрема, прикмети, пов'язані із тваринним і пташиним світом, із погодними умовами (дощем, снігом, вітром), із польовими роботами і підготовкою до жнив, поведінкові звичаї чоловіків і жінок, а також містичні і демонічні уявлення про свято у згаданих народів.

У статті авторка звертається до праць зарубіжних дослідників з південнослов'янських земель, зокрема з Сербії, Північної Македонії, Болгарії тощо, які зверталися до особливостей святкування Юр'єва дня.

Окремо у статті аналізується специфіка відзначення свята Юр'єва дня в окремих південнослов'янських регіонах. Окрім того, у фокусі уваги також опиняється і виконання святкових обрядових пісень, зокрема і з позицій проблем поетики, музичної своєрідності та специфіки виконання, наголос робиться на використанні сталих виразів, специфіки образної системи.

Ключові слова: Юр'ів день, Юрій (Георгій) Змієборець, Юрій Переможець, Джурджевдан, Гюргевден, Гергьовден, Джурджевден, народна балада болгар і македонців, народне свято.

Вступ. Юр'ів день (Свято Юрія, давня назва – Юра-Рая, у південнослов'янських народів – Джурджевдан, Гюргевден, Гергьовден, Джурджевден) – свято на день однойменного святого, одне з найвідоміших весняних свят у календарному циклі. День святого Юрія,

або ж Георгія Переможця, відзначається українцями зазвичай 6 травня, проте пам'ятні для великомученика дні святкуються не один раз, зокрема, 23 квітня (6 травня), потім 26 листопада (9 грудня), 3 (16) листопада і 10 (23) листопада. Найбільш уживаною і універсальною є дата 23 квітня (6 травня), яка фігурує також під ім'ям Єгорія весняного, Юрія весняного, Терентія марєвного. Ім'я Юрій (Георгій) з грецької перекладається як «землероб». Слов'янською транскрипцією це ім'я відтворюється як Юрій, Юр, Юрай, Єгорій, Єгор. Самий же цей святковий день мав назву Єгорія хороброго та Юрія весняного. Відомим є і зображення св. Юрія як лицаря, що вражає змія чи дракона, сидячи верхи на білому коні.

У межах православної церкви нашої держави цей день пов'язують із вшануванням Георгія Переможця, що вважається захисником козацтва, та й усього українського війська в цілому. У світі християн героєві віддається шана саме у той день, коли, за «Житієм Святих» святителя Димитрія Ростовського, його було страчено за розпорядженням імператора Діоклетіана у м. Нікомідії. За житієм, походив Юрій (Георгій) із заможної та благочестивої родини з Кападокії, з Малої Азії. Виростила його мати, яка залишилась удовою після страти його батька через те, що він був християнином. Уже дорослим Юрій отримав непогану освіту, згодом влаштувався на військову службу, відзначався відвагою і благочесністю. Георгій рішуче виступав проти відчайдушної боротьби, яку вів із християнами імператор Діоклетіан. Георгій розпродав свої численні маєтки (а був він людиною заможною), гроші передав на будівництво храмів і допомогу християнам, рабам же він дарував волю. Георгій звернувся до імператора із закликом припинити переслідування християн. Імператор розлютився, але був ладний не карати Георгія, повернути йому чини за умови, що він принесе жертву поганським богам. Через непохитність своєї віри Георгій зазнав тортур, перебував у численних в'язницях, змінював місце проживання, на тернистому шляху своєму він навернув у християнську віру величезну кількість людей, залишаючись під захистом Господа відданим своїй справі. 7 днів поспіль його жорстоко катували, але він у дивовижний спосіб зцілювся. Наступного дня після цього, 6 травня 304 р., імператор віддав наказ його стратити. На згадку про святого великомученика Георгія у V ст. на його честь було зведено церкву, де зберігаються разом із останками його спис і хоругва.

Дослідницький інтерес до постаті святого має уже і свою тривалу історію. До постаті св. Юрія, обрядів на Юр'їв день зверталися

науковці із середини XIX ст., зокрема М. Костомаров, М. Максимович, П. Чубинський, В. Козаришук, Р. Ф. Кайндль, Г. Купчанко, В. Шухевич та багато інших. М. Максимович у праці «Дні і місяці українського селянина» [10, с. 23] згадував св. Георгія як покровителя тваринництва і землеробства (до цієї думки схилявся згодом і етнограф В. Скуратівський [13, с. 48]), до речі, про нього як заступника тварин, полів і врожаю, бджолярства, а також опікуна над воїнами, згадував знавець календарної обрядовості С. Килимник [4, с. 323].

До дивотворної і цілющої діяльності св. Георгія звертався дослідник О. Воропай [2, с. 90]. Відтак життя і діяльність святого і пов'язані з ним вірування, обряди, звичаї, забобони перебували у центрі уваги цілої низки досліджень. **Актуальність** же нашої наукової праці зумовлена відсутністю комплексного аналізу обрядів і звичаїв українців та південних слов'ян, що виявлять схожість, а проте і розбіжності, зумовлені багатьма важливими національними чинниками, історичними та соціальними реаліями.

Основна частина. Тепер детальніше про особливості святкування Юр'єва дня та звичаї, з ним пов'язані. Насамперед зазначимо, що народні звичаї в українців перебувають у тісному зв'язку з давніми традиціями хліборобів і скотарів. Згідно із народними уявленнями, св. Юрій був покровителем домашньої худоби, її захисником від диких звірів. Свято це має неабияке значення, про що свідчать численні обряди, ритуали і вірування, тісно пов'язані з народними уявленнями про родючу землю і плодovitу худобу, насамперед про зв'язок святкування із початком відліку нового скотарського сезону. Згадаймо, що саме в цей день відбувався символічний обряд відкриття сезону для пастухів у зв'язку із першим вигоном овець та крупної рогатої худоби на пашу. Зазвичай дійство відбувалося до сходу сонця, поки ще відьми не ходили по росі, хоча, наприклад, у Закарпатті, навпаки чекають, коли сонце високо підніметься, аби не дозволити нечистій силі нашкодити худобі. Цікавими у цьому контексті є і вірування в деяких українських регіонах: так, на Поліссі був звичай, пов'язаний із заборонаю випускати рогату худобу і коней на пасовисько до настання Юр'євого дня, щоб їх не схопили вовки. Часто господарі худоби виводили її самі на пасовисько неподалік від власної господи. Буковинці, до слова, цей обряд називали умовно «кошарування». А вже після святкування Юр'єва дня одноосібний випас худоби поступався колективному на відповідних вигонах, а до роботи було залучено пастухів, із якими укладалися відповідні угоди, тоді протягом цілого літа вони виганяли худобу вербовими гілками на степові чи

високогірні пасовиська. А господарі тоді на ґанку стелили білий або червоний пояс, інколи вишитий рушник, навколо розкладали жаринки або ж розпалювали маленьке багаття. Коли тварини проходили повз них і не зачіпали рушники, пояси і вогонь, значить, вони не хворітимуть, а урожай буде хороший. На пасовищі до пастухів згодом приєднувалися і майстри з варіння сирів, виготовлення бринзи та інших молочних продуктів, які потім доставляли господарям до сіл.

А от коней вже випасати починали на Миколу Літнього, свято, яке хронологічно відбувалося пізніше, що свідчить про те, що початок випасу худоби не завжди стартував саме на Юр'їв день. Проте обрядові уявлення про день Юрія як її захисника мають давні традиції і збереглися до наших днів, -адже в Україні й досі простежується дотримання магічних і ритуальних дій, пов'язаних із початком сезону праці пастухів. Окрім того, саме із св. Юрієм пов'язували подання води, необхідної протягом посіву рослин. Звідси й інша назва свята – Водонос, яка базувалася на вельми давніх віруваннях про цілющу силу саме весняної води та життєдайну і регенеративну функцію дощів навесні, коли пробуджується природа, що дає надію на багатий урожай. До речі, окрім поливання водою, в день Юрія була ще й звичка після пікніка на лоні природи закопувати залишки їжі, аби забезпечити гідний урожай.

У Юр'їв же день господарі та власники худоби намагалися всіляко подбати про неї, промити, вичесати, смачно нагодувати та напувати, а вже тоді відправити на пасовисько. Цікаво також, що її господарі готувалися до свята заздалегідь, пекли спеціальний пиріг, аби погостувати нею домашню худобу, корів інколи навіть пригощали святковими пасками. Подекуди худобі перед вигоном давали шматочок паски і свячене яйця зі шкаралупою. У деяких регіонах України господині заздалегідь плели обереги у вигляді віночків, а тварин напували зіллям, освяченим на Маковія, аби молоко було густим. Незрідка ритуал першого випасу супроводжувався молитвами і залученням до обряду освячених гілок дерев, на сьогодні ще інколи пастуха по дорозі на пасовище обливають водою, аби попросити небо про гарну погоду і багатий урожай. Цей день взагалі перебуває під знаком особливої любові і поваги до будь-якої тварини, так чи інакше усі основні ритуали у цей день тісно пов'язані із захистом тварин, насамперед свійських. Не забували і про птахів. Саме на це свято очікували на повернення додому останніх перелітних птахів, перш за все ластівок і співучих солов'їв. Коли комусь із місцевих мешканців у цей день вдавалося почути спів птахів, а

особливо їх побачити, – а, за народними віруваннями, саме тоді вперше кує зозуля і ластівки налаштовують собі нові гнізда, – це був добрий знак. Аби запросити до себе птахів, почути їхній спів деякі господарі готували спеціальні годівниці та шпаківні [2, с. 15].

Були і аграрні звичаї та обрядові дії, пов'язані з польовими роботами. Цього святкового дня у селян був розповсюджений звичай виголошувати молитву на великий врожай, обходячи засіяні поля. Люди у церквах слухали святкові молебні, інколи молитви читав спеціально запрошений священик, який також поливав святою водою польові посіви. У східних регіонах Волині після цього обряду селяни качалися у житі серед посівів, а потім збиралися посеред поля із сусідами та родичами і частувалися. Усі ці дії мали істотно посприяти росту злакових культур і врожаю в цілому [9, с. 360-369].

Цілющу для врожаю силу пов'язували, окрім святої води, і з росою («небесною освяченою водою»), яка вперше випадала на зелену пашницю і мала чарівну чудодійну й лікувальну силу. Аби не змарнувати силу цієї води, її збирали у посудину, а згодом використовували для лікування. Побутувало навіть спеціальне тематичне прислів'я: *«Святий Юрій по полю ходить, хліб-жито родить, росу випускає»*. Згідно цих вірувань, на сході України про невиліковно хвору людину говорили: *«Не вийти їй на Юр'єву росу»* [4, с. 112].

Були цікаві обряди, які здійснювали жінки у святковий день, зокрема, дівчата сплітали вінки із весняних квітів, аби уникнути головного болю, а також вмивалися росою, аби обличчя ставало гарним. Не дозволялося жінкам стригти і розчісувати волосся, навіть брати гребінець у руки, бо побутувала думка, що це сприятиме не зміцненню, а слабшанню сили волосся.

Юр'їв день знаменує перехід від весни до літа і вважається також одним із найнебезпечніших днів річного календаря через підвищену активність нечистої сили.

Відповідно до народних уявлень, відьми та інша нечиста сила могли відібрати урожай або молоко у корів. Для захисту останніх від відьом їхнє вим'я натирали цибулею чи часником. Найбільш небезпечним часом вважався вранішній вигін худоби, як вірили, наприклад, у західній Бойківщині. Молоко у корів відьмам вдавалося, за народними віруваннями, відібрати за допомогою магії. Довгу запаску відьма тягнула по землі і траві, на ній збиралася роса, згодом воду віджимали і давали випити корові, аби до неї перейшло молоко інших корів. Інколи відьми потрапляли до хлівів із коровами у вигляді інших тварин – собак, кішок, жаб – і доїли їх. Відтак, аби зберегти

молоко і врожай, із відьмами та іншою нечистою силою треба було боротися. Десь для захисту розпалювали вогнище і підтримували його до свята (Гуцульщина, Покуття), десь малювали крейдою чи дьогтем на воротах і на хліві захисні хрести, посипали тварин освяченою сіллю чи маком, прив'язували на шиї паски або прикрашали роги віночками з весняних квітів, складали під поріг хліву гострі предмети з металу.

Цікавими були й інші святкові звичаї та прикмети, прислів'я та приказки, пов'язані з Юр'євим днем, зокрема, якщо в молодих посівах злаків ховається курча – це до багатого врожаю, а поганий врожай буде, коли зозуля закує до дня св. Юрія. Коли випадає на Юрія багато роси, буде щедрий врожай проса і пшениці, а коли йде дощ – це гарний рік для худоби. Коли дощова буря – літо буде з дощами. Після Юрія не дозволено сіяти мак, саджати гарбуз і кукурудзу, бо не вродить. Відомі такі паремії: *«Будь здоровий, як Юр'єва роса»*, *«На Юрія посади редьку, то вроде, як кулак»*, *«На Юрія мороз – уродиться овес»* тощо.

Існує і чимало легенд, пов'язаних із образом св. Юрія як Переможця. Найбільш відома «Чудо св. Юрія», за якою Юрій знищує триголового дракона-змія, який у далекому царстві спустошував землю і грабував урожай. Аби прогнати його, треба було віддавати йому дітей. Коли ж черга підійшла до доньки царя, то у юнацькій подобі з'явився св. Юрій і приборкав змія силою свого хреста. Така легенда побутує у переважній більшості християнських країн, зокрема, і в українців і південних слов'ян. У багатьох церквах його зображено зі списом, яким він завдає удару триголовому змію.

Тепер хотілося б звернутися до звичаїв і обрядів, представлених у деяких регіонах південнослов'янських земель. Акцент, безперечно, робитиметься на найбільш показові та знакові.

Зазначимо насамперед про наведений дещо раніше захист від нечистої сили. Захисні функції тут перебирає на себе вогонь, що його запалюють у Юр'їв день (Джурджевдан). Селяни біля нього збираються колом і танцюють, попіл від такого багаття вважають цілющим. Захисні функції від нечистої сили має і вода. Її освячують у церкві і скроплюють водою прихожан, окрім того, здійснюється ритуальне купання у святій воді, настояній на цілющих травах. У Болгарії, для прикладу, використовується так звана «німа вода», яку набирають із живого джерела чи з колодязя і супроводжують процес мовчанням, із водою замішують тісто для ритуальної хлібини. Аби нечиста сила змилювалася над господарями, здійснювалося і ритуальне

жертвопринесення – дівчину кидали до річки чи відбувалося заклання ягняти на березі водоймища.

Поміж героїчних дійств, які асоціювалися в народній уяві зі святом св. Юрія, відзначаємо вбивство вершником (св. Джорджем) дракона і звільнення принцеси від чудовиська. У масштабному і авторитетному сербському дослідницькому виданні «Простір міфу і епіки» натрапляємо на наступний логічний ланцюг, запропонований науковцями щодо трансформації образу св. Джорджа-змієборця та супутніх реалій: св. Джордж → Марко Королевич → Хворий Дойчин тощо; дракон → змій → чорний Арапин; озеро → поле → передмістя тощо [3, с. 34]. Власне, зауважимо, що святі, поміж яких і св. Джордж, зобов'язані були піклуватися про людину як на цьому, так і на тому світі, оберігаючи її тіло також і у важкий час переходу.

Болгарська дослідниця В. Тончева зверталася до особливостей святкування Юр'єва дня на окремих балканських територіях, зокрема, у так званому районі Гора, регіоні між Албанією, Сербією і Македонією [15, с. 121]. Зокрема, вона зупинялась на розгляді його перебігу як одного з найважливіших днів у святковому календарі в 19 населених пунктах сучасної Призренської Гори (Сербія), насамперед у таких як Горна Рапча, Долна Рапча, Горни Крстац, Долни Крстац, Драгаш, Орчуша, Любовишта, Радеша, Лештане, Какальяне, Враниште, Млике, Диканце, Глобочица, Бачка, Брод, Зли поток, Крушево, Рестелица, а також у двох поселеннях у сучасній Південній Македонії – Урвич і Єловяне. Стосовно традицій у Призренській Горі дослідник С. Станкович зазначає, що святкування триває кілька днів: 5 травня називається «потке», а 6 травня – «трафке», цього дня фарбують яйця, а також збирають трави, в яких згодом купують немовлят, двері ж прикрашають вербовим гіллям [14, с. 18]. Про Призренську Гору писав і дослідник Д. Антонієвич, який згадував, що на свято у воду кладуть червоне яйце, мусульмани ж такі яйця отримують від християн. Цією водою усі миються у свято до сходу сонця, обтирають обличчя рідиною з розбитого яйця, а матері б'ють своїх дітей листям волоського горіха.

Жінки і дівчата же поправляють зачіски і стрижуть нігті, які потім складають на пень дерева або кидають у вогонь чи воду [1, с. 96–198]. Це дійство можна порівняти із обрядом постригання волосся в селі Шишавець (Кукська Гора), коли ввечері на самий Юр'їв день його кидають у річку, супроводжуючи ритуальною фразою: «Скільки тече річка, хай так росте і моє волосся».

Зауважимо, що і на території й Куковської, і Прізренської Гори на сьогодні дотримання виконання всього юр'ївського обрядово-святкового комплексу було і продовжує залишатися важливим для місцевої громади та й не тільки – приїжджає чимало містян та іноземців, місцеві одягають свої традиційні костюми. Практично у кожній оселі готують обов'язкові ритуальні страви, всі дні відбуваються відповідні дійства, виконуються традиційні обрядові пісні, наявний і хоровий інструментальний супровід. Юр'їв день залишається одним із ключових свят у місцевому календарі й активно відзначається і дотепер.

Юр'їв день – одне з найулюбленіших свят на Горі, його відзначають усі представники місцевого мусульманського населення, святкування його асоціюється із низкою ритуальних дій. Як майже скрізь на Балканах, день св. Георгія знаменує початок землеробського року, в його рамках виділяють Юр'їв день і Димитріїв день. Для населення, що сповідує іслам і мешкає з боку тієї частини гори, що територіально належить до Албанії, св. Георгій не відомий як святий, проте з ним в народній пам'яті асоціюються уявлення про кінець зими і початок весняного циклу. Можна відстежити кілька постійних заходів, приурочених до свята, поміж яких обов'язкове дбайливе прибирання, своєрідний обряд «очищення» власного будинку, зокрема, викидання з дому непотрібних речей та приведення до ладу самого приміщення і прибудинкових територій, найчастіше побілка будинків і фруктових дерев, яка відбувається орієнтовно раз на рік і саме у цей часовий проміжок.

Кількість святкових днів варіюється залежно від окремих місцевих обрядів і звичаїв. Скажімо, у Броду (Прізренська Гора) подія відзначається протягом 7 днів, а в Бор'є та Шиштавці (Куцька Гора) – протягом 4 і 2 днів відповідно. Цікаво також і те, що практично кожен з днів має свою власну назву і характерну для цієї місцини програму святкування.

У Бор'є, наприклад, орієнтовний графік святкування наступний: 4 травня називається «свѣчина», цього дня молоді дівчата та їхні наречені до сходу сонця збирають «свѣча» (квіти), які ставлять у воду, в якій купаються наступного дня. Далі 5 травня святковий день під назвою «травке», також до сходу сонця молоді дівчата та їхні наречені збирають трави, зокрема, призначені для годування тварин. У ніч на 6 травня святкують «рѳтке» («kršipótke»), молодь гілочками верби прикрашає ворота хат своїх обраниць, також їх ставлять на полях як запоруку родючості. 6 травня цілий день тривають ігри і хоровий спів. Свято 7 травня – «тѳферич» – проходить за межами села (нагадує

пikнік), носить масовий характер, під час якого відбуваються застілля трапези, що супроводжуються хоровим співом.

В албанській частині Гори (зокрема, Бор'ю) святкування розпочинається ввечері напередодні Юр'євого дня або ж рано вранці на сам Юр'їв день.

У селі Шищавець свято 5 травня називають «пóтке». Цього дня перед світанком його мешканці збирають дрова, аби нагріти воду для купання, а також квіти, які занурюють у воду для ванни. Ближче до вечора цього дня вони вирушають «на воду», зокрема, на фонтан Віган, тоді ж ламають вербові гілки «пóтке» для завтрашнього святкування. На наступний день припадає вже справжній *Джурджевдан*, вранці ставляться «пóтке» на полях, а також прикрашають двері у хатах, стайнях тощо, вдень проходять масові співви, а ввечері селяни йдуть до річки на «стрижку» – ритуальне обрізання волосся дівчатам, аби після обряду воно краще росло. Подібні дії сприяють родючості врожаю та добробуту господарів.

Окрім того, у Юр'їв день у Шищавці готують «пригáниці на теп-ция» – випічку, схожу на великий багатшаровий млинець, на відміну від «пригáниці на тиган» – млинців, подібних до оладок, які готують і в інших обрядових ситуаціях – при народженні дитини, на поминки тощо.

Але найчастіше у південних слов'ян згадується збирання квітів і трав у вечір напередодні свята, можливий також варіант обряду за участі наречених, які рано-вранці, до сходу сонця, збираються в Юр'їв день. Нерідкими є й випадки, коли дівчата і хлопці вирушають до лісу напередодні або йдуть у поле, де співають пісні та водять хороводи біля багаття, а вже на світанку починають збирати трави. Також одним із особливо важливих моментів Юр'єва дня для південних слов'ян є «обрядове збирання трав» та годування овець й великої рогатої худоби. Всі рослини і трави, які служать для неї їжею і збільшують надію молока, були добре відомі вівчарям, і вони їх активно використовували. Авторка припускає, що збір цих трав на свято спочатку здійснювали саме пастухи, але згодом, поступово, і жінки почали брати участь у цій практиці, і це стало своєрідним магічним ритуалом [7, с. 42].

Виконуються також обрядові пісні, в яких є згадка про збирання трав і рослин. Цими травами прикрашають хати, але буває, що їх ставлять у посуд із водою чи у вазу [1, с. 196-198].

Відповідно до традиційного болгарського обряду на Юр'їв день, якого дотримуються в деяких місцинах, зібрані трави і квіти складають

до відра чи казана, згодом цю «кольорову» воду використовуватимуть для замішування так званих обрядових святкових хлібів. Цією водою у жмені найстаріші жінки кроплять усіх інших жінок і дітей, тік, комору, курницю, хату [11, с. 594].

У Болгарії квіти або трави, наприклад, душиці необхідні для вінця ягняти, якого мають зарізати [11, с. 138]. У Північно-Західній же Болгарії збирати квіти починають з вечора проти Юр'єва дня, а з квітів плетуть вінки вівцям, які щойно народили, також здійснюється і ритуальне доїння молока.

У Східній Македонії трави, які збирають для святкування Юр'єва дня (Ѓурѓовдена), незалежно від того, чи їх зібрано у п'ятницю чи суботу, напередодні свята або ж на саме свято, часто збирають перед сходом сонця.

До сьогодні наявний і пісенний компонент як невід'ємна складова святкування Юр'єва дня – місцеві обрядові пісні, які виконують насамперед жінки і у точно визначений час. Гендерний принцип при поділі пісень є визначальним для їх музичних характеристик. Коли ж йдеться про гуртовий чи індивідуальний спів, то на всій території Гори більш популярним був і залишається гуртовий.

Обрядові пісні на Юр'їв день мають ще одну характерну рису – кожне село має свій «голос» для відповідного обряду – мелодикоритмічний зразок. У горанській вокальній традиції не натрапляємо на відомі терміни, які зустрічаються в інших частинах Сербії, а також у Болгарії чи на території Північної Македонії – «сватовски глас» («голос свахи»), «жетварски глас» («голос жниваря»), «сватбарски глас» («голос на весіллі»). Надана характеристика цього голосу проєктується на функцію пісні. Так, скажімо, у дослідженні С. Станкович наводить приклад із селом Радеша (Прізренська Гора), де на Юр'їв день усі пісні виконуються на один «голос», а на весіллі – на інший. Автор відзначає, що співаки не усвідомлюють того, що вони співають одним «голосом» усі обрядові пісні, вони так чинять спонтанно [14, с. 42]. У цій розвідці також натрапляємо на стислий аналіз тексту цього виду пісень. Однією з показових рис при їхньому виконанні є імпровізаційний характер тексту, при якому формується своєрідний експромт на базі уже готових функціональних рядків, певних сталих виразів, образів тощо [14, с. 45]. Поетична ж побудова пісень на Юр'їв день здійснюється у форматі монологу, це явище можна спостерігати в пісенних текстах, що виконуються і нині.

Якщо в українському фольклорі ми згадали про легенду, пов'язану з днем св. Юрія, то у південних слов'ян цей святковий день

більше фігурує у народних баладах, зокрема, болгарських. Свято згадується у 4 варіантах відомої болгарської балади «Сльнчева жєнитба (2)» («Одруження сонця» (2)). Викрадення красуні Грозданки, яку обрав за наречену Сонце, відбувається саме на тлі святкових обрядів Юр'єва дня [7, с. 124-131].

Висновки. Можемо констатувати, що обряди і звичаї на Юр'їв день виявляють схожість в українців і південних слов'ян. Вони пов'язані із захистом врожаю і худоби, обрядами поведінки господарів, зокрема, дівчат і жінок, боротьбою з відьмами та іншою нечистою силою, формуванням сталих мовних уявлень про свято.

Література

1. Антонієвић Д. Ђурђевдански фолклор као обележје специфичности и заједнице етничких група Призрена. *Рад XIV конгреса Савеза удружења фолклориста Југославије у Призрену 1967*. Београд: Савез удружења фолклориста Југославије, 1974. С. 193-202.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Т. 2. Мюнхен, 1966. С. 90.
3. Детелић М. Митски простор и епика / ур. акад П. Палавестра, Београд, 1992.
4. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Т. 3. Вінніпег-Торонто, 1962. С. 323.
5. Кілар А. День Юрія – головне пізньовесняне свято покутян. *Фортеця: збірник заповідника «Тустань»*. 2020. № 4. С. 479-490.
6. Кожоляно Г. Весняне свято Юра-Рая на Буковині. *Етнічна історія народів Європи*. Вип. 25. Київ, 2008. С. 96-102.
7. Колева Т. Гергьовден у южните славяни. София: БАН, 1981.
8. Костик В. Юріївські пісні Буковини. *Буковинський журнал*. № 2, 2003.
9. Кривенко А. Мотив оберегу худоби від нечистої сили в юріївській обрядовості волинян. *Україна в етнокультурному вимірі століть*, 2014. С. 360-369.
10. Максимович М. Дні і місяці українського селянина. Київ, 2002. 121 с.
11. Маринов Димитър. Избрани произведения. Т. 2, София: Наука и изкуство, 1984.
12. Ольхович-Новосадюк Ю. Святий Юрій Змієборець. *Локальна історія*. Київ, 2022.
13. Скуратівський В. Місяцелік. Київ, 1993.
14. Станковић С. Индивидуално и колективно у орско и вокално традицији жена у Гори, дипломна работа, рѣкопис, Београд: Факултет музичке уметности: Катедра за историју музике и музички фолклор: Одсек за етномузикологију, 1993.
15. Тончева В. Обредност и обредни песни за Гергьовден (Джурджевден, Гюргевден) в областта Гора. *Савремена српска фолклористика*. III. Београд, 2016. 306 с.

References

1. Antonyjevych, D. (1974). *Dzhurzhevdansky folklor kao obeležhje spetsyfichnosti y zajednytse etnychkykh hrupa Pryzrena* [Đurđevdanski Folklore As a Mark of Specificity and Community of Ethnic Groups of Prizren]. *Proceedings of the 14th Congress of the Union of Folklorist Associations of Yugoslavia in Prizren in 1967*. Belgrade: Union of Folklorist Associations of Yugoslavia. pp. 193-202. [in Serbian]
2. Voropai, O. (1966). *Zvychai nashoho narodu. Etnohrafichnyi narys* [Customs of Our People. Ethnographic Essay]. Vol. 2. Munich. p. 90. [in Ukrainian]
3. Detelyh, M. (1992). *Mytsky prostor y epyka / ur. akad P. Palavestra* [Mythic Space and Epics / edited by academician P. Palavestra]. Belgrade. 450 p. [in Serbian].
4. Kylymnyk, S. (1962). *Ukrainskyi rik u narodnykh zvychaiakh v istorychnomu osvittenni* [Ukrainian Year in Folk Customs in Historical Light]. Vol. 3. Winnipeg–Toronto. P. 323. [in Ukrainian]
5. Kilar, A. (2020). Den Yuriia – holovne piznovesniane sviato pokutian. [St. George's Day – The Main Late Spring Holiday of the Pokut People]. *Fortetsia: zbirnyk zapovidnyka «Tustan» - Fortress: collection of scientific papers of the Tustan reserve*. No. 4. pp. 479-490. [in Ukrainian]
6. Kozholianko, H. (2008). *Vesniane sviato Yura-Raia na Bukovyni* [Spring Festival of Yura-Raja in Bukovina.]. *Ethnic History of the Peoples of Europe* Issue 25. Kyiv. pp. 96-102. [in Ukrainian]
7. Koleva, T. (1981). *Herhovden u yuzhnyte slaviyany* [Koleva T. St. George's Day Among the Southern Slavs]. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences Publ. [in Bulgarian]
8. Kostyk, V. (2003). *Yuriivski pisni Bukovyny* [George's Songs of Bukovyna. *Bukovynskyi zhurnal – Bukovyna Magazine*. No. 2. Pp. 566-568. [in Ukrainian]
9. Kryvenko, A. (2014). *Motyv oberehu khudoby vid nechystoi sylu v yuriivskii obriadovosti volynian* [Motif of Protecting Livestock from Evil Spirits in the St. George's Ritual of the Volyn People]. *Ukraine in the ethnocultural dimension of centuries*. pp. 360-369. [in Ukrainian]
10. Maksymovych, M. (2002). *Dni i misiatsi ukrainskoho selianyina* [Days and Months of the Ukrainian Peasant]. Kyiv. 121 p. [in Ukrainian]
11. Marynov, Dymytr. (1984). *Yybrany proyzvedenyia* [Marinov Dimitar. Selected Works, Vol. 2]. Sofia: Science and Art Publ. [in Bulgarian]
12. Olkhovych-Novosadiuk, Yu. (2022). *Sviaty Yuri Zmiiborets. Lokalna istoriia* [Saint Yuri the Snake-Slayer. Local History]. Kyiv. [in Ukrainian]
13. Skurativskyi, V. (1993). *Misiatselik* [Misyatselik]. Kyiv. [in Ukrainian]
14. Stankovyh, S. (1993). *Indyvidualno y kolektyvno u orsko y vokalno tradytsyy zhena u Hory* [Individual and Collective in the Orch and Vocal Traditions of Women in Gora]. Diploma thesis, manuscript. Belgrade: Faculty of Music: Department of Music History and Musical Folklore: Department of Ethnomusicology Publ. [in Serbian]
15. Toncheva, V. (2016). *Obrednost y obredny pesny za Herhovden (Dzhurdzhevden, Hiurhevden) v oblastta Hora* [Rituals and Ritual Songs for

Gergyovden (Dzhurzhevden, Gyurgevden) in the Hora District]. *Contemporary Serbian folklore. III*. Belgrade. 306 p. [in Serbian]

Karatsuba M. Yu.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Senior Researcher at the Department of Ukrainian and Foreign Folklore, Acting Deputy Director of the M.T. Rylskyi Institute of Art History, Folklore Studies and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine
mkaratsuba@gmail.com
orcid.org/0000-0003-4836-9264

St. Yur's Day in the Folk Traditions of Ukrainians and South Slavs

The paper deals with the study of the specifics of celebrating one of the most famous spring holidays – St. George's Day – in the folk traditions of Ukrainians and some South Slavic peoples. In particular, attention is focused on the person of St. George and the key stages of his life, which contributed to the formation of the image of this saint among the mentioned Slavic peoples, the history of the holiday's origin, the specificity of its name in Ukraine and in the culture of the southern Slavs, and natural features associated in the popular imagination with the celebration of St. George's Day.

Proverbs, sayings, and folk signs that the people associate with this spring holiday are briefly mentioned, in particular, signs associated with the animal and bird world, with weather conditions (rain, snow, wind), with field work and preparation for the harvest, behavioural customs of men and women, as well as mystical and demonic ideas about the holiday among the mentioned peoples. In the paper, the author refers to the works of foreign researchers from South Slavic lands, in particular from Serbia, North Macedonia, Bulgaria, etc., who addressed the specifics of the celebration of St. George's Day.

Separately, the article analyzes the specifics of the celebration of St. George's Day in separate South Slavic regions. In addition, the focus of attention is also on the performance of festive ritual songs, in particular from the standpoint of problems of poetics, musical originality and specifics of performance, emphasis is placed on the use of fixed expressions, the specifics of the figurative system.

Key words: St. George's Day, George (George) the Snake Wrecker, George the Victorious, George's Day, George's Day, George's Day, folk ballad of Bulgarians and Macedonians, folk holiday.